

9. Zakończenie

Celem badań, których wyniki przedstawiono w niniejszym opracowaniu, było określenie przestrzennego zróżnicowania dochodów i wydatków mieszkańców Polski w latach 1999–2006. Nie chodziło jednak o sam opis ewentualnych różnic, ale także o próby ich wyjaśnienia. Badania prowadzono dla stanów w wyróżnionych przekrojach (rok 1999 i 2006) oraz dla zmian, jakie się dokonały w tym interwale czasowym (zmiany ocenione w konwencji statyki porównawczej).

Podjęto badania dochodów i wydatków ludności, a zatem tych składników życia społecznego, które w zasadniczym stopniu przesądzają o warunkach życia mieszkańców. Określono nie tylko poziom dochodów i wydatków ludności kraju oraz poszczególnych województw i zachodzące w tym zakresie zmiany, ale zbadano także zróżnicowanie poziomu konsumpcji i istniejące oraz zmieniające się struktury spożycia. Przyjmując jako oczywistą podstawową tezę, że dochody ludności są przede wszystkim uzależnione od uzyskiwanych wynagrodzeń, a te z kolei wynikają z poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego, przeprowadzono badania, które miały wskazać te cechy opisujące poziom rozwoju społeczno-gospodarczego, które w zasadniczym stopniu określają regionalne zróżnicowanie dochodów, wydatków i struktur spożycia. Choć niektóre z uzyskanych wyników wydają się wskazywać na *prawdy oczywiste*, to osiągnięciem badań jest empiryczne potwierdzenie tych prawd.

W zakończeniu niniejszego opracowania warto także podkreślić, że wśród prac, których celem było zbadanie i opisanie zmian dokonujących się w życiu społeczno-gospodarczym kraju po 1989 r., zwłaszcza zaś ujmujących problematykę w przekrojach regionalnych, nie znajdujemy publikacji poświęconych zagadnieniu dochodów i wydatków ludności oraz struktur spożycia. Jeśli jednak powstały, to nie są znane autorom prowadzonych badań i zapewne nie prezentują takiego modelu analizy i zakresu problemowego ujęcia.

Oczywistym faktem jest to, że w okresie 1999–2006 wzrosły zarówno dochody, jak i wydatki ludności kraju i mieszkańców wszystkich województw.

W latach 1999–2006 dochody ludności Polski zwiększyły się o 55% (w poszczególnych województwach w przedziale od 36,7% do 70,3%). Jednocześnie w niewielkim stopniu wzrosło regionalne zróżnicowanie dochodów (wzrost współczynnika zmienności z 10,59% w 1999 r. do 11,00% w 2006 r.).

W tym samym okresie wydatki zwiększyły się o 35% (w przedziale od 24,9% do 50,7%), co teoretycznie oznacza wzrost skłonności do szeroko pojętego oszczędzania. Wzrost dochodów ludności pociągnął za sobą zmniejszenie się regionalnego zróżnicowania wydatków (zmniejszenie się współczynnika zmienności z 10,28% do 9,74%).

Zasadniczym składnikiem dochodów ludności były wynagrodzenia, których poziom zwiększył się w latach 1999–2006 o 45,9% (w poszczególnych województwach w przedziale od 39,9% do 54,1%).

Charakterystyczną cechą zmian dochodów i wydatków ludności jest fakt, że wskaźniki wzrostu dochodów przekraczają wskaźniki wzrostu płac. Oznacza to, że tempo wzrostu dochodów z innych źródeł było wyższe niż wzrost dochodów ogółem.

Trudno jest jednoznacznie uzasadnić tę sytuację wzrostem wysokości wypłacanych rent i emerytur, stypendiów, zysków z obrotów giełdowych oraz oszczędnościami, alimentami, zbywaniem majątku, napływem środków pieniężnych z zagranicy itp. Znając jednak skalę działań ludności w tzw. szarej strefie, to źródło dochodów uznać należy za istotne, tym bardziej że jest korzystne i dla pracobiorcy, i dla pracodawcy. Dokonane wyliczenia pozwalają stwierdzić, że ogólny przyrost dochodów ludności Polski w latach 1999–2006 był w 83,5% efektem wzrostu wynagrodzeń i w 16,5% dochodami z innych źródeł.

Wzrost dochodów ludności miał znaczący wpływ na dynamikę wydatków w ich branych pod uwagę kategoriach. Najbardziej dynamicznie wzrosły wydatki na transport (ponad 2,5-krotnie), a dalej na mieszkanie, kulturę i rekreację oraz hotele i restauracje. Jest to przede wszystkim efekt dalszego dynamicznego rozwoju motoryzacji i codziennego wykorzystywania samochodu, znaczącego wzrostu ceny zakupu, wynajmu i użytkowania mieszkań, a także efekt rozwoju turystyki, uczestnictwa w życiu kulturalnym (zwłaszcza w kulturze masowej), zmiany stylu życia i odżywiania się oraz wzrostu mobilności ludności. W stosunkowo małym stopniu wzrosły wydatki na wyposażenie mieszkań, napoje alkoholowe i wyroby tytoniowe oraz na żywność, co z jednej strony wiązać należy z zaspokojeniem popytu (przy danym poziomie dochodów), a z drugiej ze zmianą struktury spożycia i preferencji wydatków.

Największe regionalne różnice w poziomie dotyczą wydatków na: transport, hotele i restauracje oraz ochronę zdrowia, zaś najmniejsze na wyposażenie mieszkań, napoje alkoholowe i wyroby tytoniowe, żywność oraz odzież i obuwie. Zatem mały stopień wzrostu odnosił się w badanym okresie do wydatków tzw. pierwszej potrzeby, zaś wysoki zaliczonych do luksusowych lub przynajmniej mniej znaczących, biorąc pod uwagę podstawowe potrzeby ludności.

Przy zastosowaniu analizy składowych głównych określono tzw. rdzeniowe struktury spożycia mieszkańców województw zarówno w wymiarze kwot wydatkowanych na poszczególne kategorie wydatków, jak i odsetka tych wydatków w ogólnej ich sumie. W 1999 r. pierwszy składnik struktury rdzeniowej określiły wydatki na niemal wszystkie ich kategorie, drugi – wydatki na edukację, odzież i obuwie oraz wyposażenie mieszkań, natomiast trzeci – wydatki na hotele i restauracje. Podobnie ukształtowała się sytuacja w 2006 r., kiedy pierwszy poziom struktury rdzeniowej określały także wydatki na niemal wszystkie wyróżnione kategorie, drugi – wydatki na edukację oraz restauracje i hotele, natomiast trzeci – wydatki na ochronę zdrowia. Wyniki te wskazują, że struktura rdzeniowa nie uległa zasadniczej zmianie, zwłaszcza zaś w wymiarze pierwszego składnika tej struktury, opisanego przez pierwszą składową główną.

Znacznie większe zróżnicowanie w badanym okresie wykazuje struktura rdzeniowa wyrażona w odsetku wydatków na poszczególne kategorie. W 1999 r. pierwszy składnik struktury określają wydatki na odzież i obuwie, mieszkanie, hotele i restauracje oraz edukację, drugi składnik to wydatki na rekreację i kulturę oraz żywność, trzeci – wydatki na transport, zaś czwarty – wydatki na ochronę zdrowia. W 2006 r. pierwszy składnik struktury określały wydatki na osiem ich kategorii, to jest na żywność, napoje alkoholowe i tytoń, mieszkanie, łączność, transport, rekreację i kulturę, restauracje i hotele oraz na pozostałe towary, drugi wydatki na edukację, odzież i obuwie, wyposażenie mieszkań i ochronę zdrowia, trzeci na restauracje i hotele oraz czwarty na ochronę zdrowia. Widać więc wyraźne zmiany rdzeniowej struktury konsumpcji, która z bardziej prostej stała się bardziej złożona i w 2006 r. bardziej związana z wydatkami na tzw. artykuły pierwszej potrzeby.

Przyjęte w procedurze klasyfikacyjnej struktury spożycia (5 kategorii) przedstawiono na mapie podziału wojewódzkiego kraju, wydzielając, podobnie jak w innych kategoriach oceny, regiony typologiczne. Mimo że struktury rdzeniowe w 2006 r. określone zostały przez większą liczbę cech, to jednak typologia przestrzena w tym roku wskazuje na większą unifikację obszaru kraju pod względem struktur spożycia ujmowanych syntetycznie. Wyraźnie zaznacza się uniwersalność struktur zachodniej, południowej i wschodniej części kraju, przy pewnej indywidualizacji struktur w części wschodniej (por. ryc. 27, 29).

Przyjmując dość oczywiste założenie, że poziom konsumpcji uzależniony jest od dochodów ludności, a te z kolei od poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego, oszacowano modele regresji wielokrotnej, które miały wskazać, w jakim stopniu cechy opisujące poziom rozwoju społeczno-gospodarczego wpływają na poziom dochodów i wynagrodzeń ludności. W 1999 r. poziom dochodów ludności w zasadniczym stopniu kształtowała cecha PKB/1 mieszkańca. W 2006 r. sytuacja była już bardziej złożona. Na poziom dochodów dodatkowo wpływały takie cechy, jak odsetek ludności miejskiej, PKB/1 mieszkańca oraz skup pól rolnych z 1 ha, zaś ujemnie: przyrost naturalny, ludność w wieku produkcyjnym, pracujący w gospodarce narodowej, stopa bezrobocia oraz produkcja sprzedana przemysłu. Także i te badania wskazują na bardziej złożoną sytuację w zakresie dochodów i wydatków ludności niż to miało miejsce w roku 1999. Tym niemniej uzyskano potwierdzenie, że poziom dochodów w zasadniczym stopniu określony jest przez poziom rozwoju społeczno-gospodarczego.

Bardzo zbliżony obraz sytuacji otrzymano w przypadku równań regresji, w których zmienną objaśnianą były wynagrodzenia. Jest to oczywiste z tego powodu, że podstawowym źródłem dochodów ludności są zarobki.

Przeprowadzone badania zobrazowały zmiany, jakie w latach 1999–2006 dokonały się w dziedzinie dochodów i wydatków ludności. Pokazały tendencję wzrostu dochodów i wydatków, dodatni bilans dochodów i wydatków oraz zmiany struktury spożycia, która jednak nadal w wysokim stopniu zależna jest od poziomu dochodów. Pokazały także przesunięcia w strukturze dochodów przejawiające się w niskiej dynamice wzrostu wydatków na tzw. artykuły i usługi pierwszej potrzeby i w dużej dynamice wzrostu wydatków na transport, łączność, edukację, kulturę i rekreację oraz ochronę zdrowia, co z jednej strony jest pewnym dowodem na dość

wysoki poziom pokrycia podstawowych potrzeb, a z drugiej na zmiany struktury spożycia i zaznaczające się w tym zakresie preferencje. Choć następuje pewne ujednoczenie się struktur spożycia, to jednak międzyregionalne różnice, określone w uwzględnianych przekrojach analitycznych, są nadal wyraźne. Jeśli można sformułować jakiś wniosek o charakterze prognostycznym, to jedynie taki, że podniesienie poziomu dochodów wpłynie na zmianę struktury spożycia zarówno w ujęciu wartościowym, jak i procentowym ze stwierdzoną tendencją do przesunięcia wydatków ze sfery witalnej i egzystencjalnej do sfery potrzeb kulturowych i innych wyższego rzędu.